

Knihovnicko-informační zpravodaj U Nás

Vyšlo: 21. 9. 2017

Číslo: Ročník 27 (2017), Číslo 3

Sekce: Okénko

Název článku: Společenský román (1. část)

Autor: Zuzana Hloušková

Zdroj: <http://www.svkhk.cz/Pro-knihovny/Zpravodaj-U-nas/Clanek.aspx?id=20170325>

Společenský román (1. část)

Zuzana Hloušková

Základní charakteristika literárního žánru

Společenský román zachycuje široce společenské dění, demonstrované především na vztahu hrdiny a společnosti, tedy vztahu jedince a nějakého celku, který je součástí lidské civilizace. Nezaměřuje se však na hrdinu, ale snaží se vylíčit různá prostředí, komunity, profese a subkultury a často proniká i hluboko do sociálních problémů. Zde navazuje na bohatou tradici sociálního románu, jehož dominujícím tématem bylo sociální postavení nepriviligovaných vrstev. Osudy hrdinů se pak odvíjely společně s proměnami v postavení sociálních vrstev a skupin. Autoři sociálních románů si dávali velkou práci s vykreslením prostředí „na dně“ a zaváděli své čtenáře do míst, kam se běžný člověk nedostane – do zločineckého podsvětí, chudinských čtvrtí, dělnických kolonií, mezi havíře, železničáře apod. Podrobnost popisů nezřídka hraničila až s reportáží a vyžadovala si od autora i předchozí studium odborných zdrojů, archiválií, map a plánů či praktické seznámení s fungováním nejrůznějších strojů. Typickým prostorem, kde se odehrává děj sociálních románů, byla totiž továrna jako symbol odlišné společnosti. Právě prostředí mělo mít rozhodující vliv na úděl člověka. Nakonec, myšlenkovým zdrojem žánru je rousseauismus a utopický socialismus, takže se není co divit!

Rozvoj sociálního románu

K rozvoji sociálního románu došlo především na konci 19. století a v první polovině 20. století, avšak skutečné základy položili už v 1. polovině 19. století slavní autoři jako Balzac, Flaubert, Zola, Dickens a Tolstoj. U nás se za první sociální romány považují díla G. Pfliegera Moravského, ale znaky tohoto žánru nese de facto celý realismus, a tudíž tvorba A. Staška, T. Novákové, K. V. Raise, bratří Mrštíků, J. Herbena, J. Holečka, J. Š. Baara, i naturalistické pokusy K. M. Čapka Choda. Zajímavou ukázkou je např. román *Haldy* A. M. Tilschové, ukazující život v dělnické kolonii na Ostravsku, jehož význam zastínila později propagovanější *Havířská balada* M. Majerové. Jelikož námětem sociálního románu může být také konflikt mezi představami jedince a realitou, danou každodenností a tlakem očekávání společnosti (např. role žen/mužů/rodičů apod.), dochází zde k překryvu s tzv. rodinným románem (pův. anglicky *domestic novel* – překládá se také jako román rodinného života).

Román rodinného života

Jeho počátky sahají dokonce až ke konci 18. století, kdy ekonomické změny daly vzniknout středostavovské třídě žen, které hledaly způsob, jak vyplnit svůj volný čas. Ústředním místem děje je dům a domácnost a osudy a běžné starosti jeho obyvatel – zejména žen. První rodinné romány zachycovaly především život venkovských vyšších vrstev a jejich hrdinkami byly mladé ženy, které jsou uváděny do společnosti, přičemž se od nich očekává, že si vyberou vhodného, pokud možno bohatého ženicha (a odkrývají pohled do tehdejšího způsobu života i uvažování lidí). Zakladatelkami žánru rodinného románu jsou Jane Austenová, Elizabeth Gaskellová či George Eliot. Později začaly rodinné romány vykreslovat i běžný život střední třídy na příkladu konkrétní rodiny (např. Georgij Semjonov a jeho *Pouliční lampy*). Ženy jsou obvykle vykresleny jako silné osobnosti, které překonají životní zkoušky. S takovými hrdinkami se můžeme setkat i u již zmíněné M. Majerové (*Povídky z pekla, Panenství, Robinsonka*) či J. Glazarové (*Vlčí jáma, Advent*). Konfliktem ideálů dospívajících dívek a reálného života se zabývala také B. Benešová (*Kruté mládí, Tiché dívky*) a vzpourou dcery z „dobré rodiny“ proti společenským konvencím se prosadila i M. Pujmanová, jinak jedna z čelných představitelky společenského románu (*Lidé na křižovatce*). Ústředním tématem se stává osud rodiny bojující s nepřízní osudu / o přežití / usilující o lepší život v těžkých dobách (např. A. Mathisová a jejich *Dvanáct kmenů Hattiiných* nebo *Kočíčí životy* Edy Kriseové). Rodinný román

se stává dominantou autorek, které ve své tvorbě zobrazují život takový, jaký ho znají samy (nebo příp. z vyprávění svých příbuzných, např. *Jsme přece sestry* od A. Gesthuysenové, román inspirovaný životem jejích tří pratet, u nás podobně např. *Žitkovské bohyně* od K. Tučkové). Postmoderní rodinné romány se mohou soustředit na zachycení nudy rodinného života, nudy v manželství, zklamání z rodinného života a rodičovské role (např. *Rodinný román / Roman Mišpachtí* od E. Mazii).

Hrdinové společenského románu

Pokud tedy odhlédneme od románu s hlavní ženskou postavou, hrdiny společenských románů jsou často lidé na okraji společnosti, z nižších sociálních vrstev nebo vykonávající profesi s nízkým společenským statutem, jako např. oblíbené „železničářské“ příběhy A. Branalda či *Tkalci* od J. Šíra. Společenský román zejm. v poválečném období usiloval o plastické zachycení osudů lidí spjatých územně (obyvatelé města/vesnice). K. Nový se pokusil vykreslit sociální poměry na rodném Benešovsku, R. Habřina zamíří na Rosicko, V. Martínek nás vezme do průmyslem zasaženého Beskydska, J. Knap až pod Karpaty.

Poznámka: druhou část článku o společenském románu naleznete v příštím čísle zpravodaje U nás.

Zdroje:

Sociální román. MOCNÁ, Dagmar a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. Vyd. Praha: Paseka, 2004, s. 630-637. ISBN 80-7185-669-X.

Společenský román. Karpatský, Dušan. *Malý labyrint literatury*. 2. přepr. vyd. Praha: Albatros, 1997, s. 515-518. ISBN 80-00-00527-1.

POHORSKÝ, Miloš. Člověk a dějiny - společenský román třicátých let. *Česká literatura*. 1973, roč. 21, č. 3, s. 217-236. ISSN 0009-0468.

Kontakt na autorku: zandagora@seznam.cz